

ZPRÁVY O LITERATUŘE

Obecné

François HARTOG

Věřit v dějiny

Centrum pro studium demokracie
a kultury 2017, 212 s.,
ISBN 978-80-7325-412-4.

Francouzský historik François Hartog se ve studii *Věřit v dějiny* pokusil rozmotávat spletitý uzel naší civilizace – rozhodl se mapovat proměny rovin, kontextů a pojetí historického vědomí. Autor předkládá širokoúhlý pohled na historii, jež si nárokuje být poměrně otevřeným a v jistém ohledu vágním pojmem. Vykresluje podoby, které na sebe historie brala: jednou ztvárnující morální soudy coby kolektivní svědomí, jindy oslavnou epopej či arbitra smyslu. Studie se opírá o celou řadu literárních děl, v nichž odkrývá pohledy na dějiny, časovost, prezentismus atp. Úloha románu se v chápání role historie ukazuje jako zásadní, respektive analogická: „Historie možná je jako román, ale především jedině román se dokáže přiblížit realitě Historie, neboť svou pozorností k detailům, nejistotám a libovolnostem dokáže nakonec vytvořit analogii její nevyčerpatelné komplexnosti“ (s. 120).

Hartog ilustruje dějiny na příkladu Tolstého *Vojny a míru* jakožto nezvratný proces upozadující jednotlivé figury, hrající své role a naráží tak na dilema každého historika, do jaké míry jsou lidské dějiny ve vleku intencionalit jednotlivých postav a do jaké míry jsou ony postavy determinovány hlubokými dějinnými procesy. Tolstoj Har-

togovi též slouží jako ukázka toho, jak je možné spatřovat dějiny v jejich nepřehledné komplexitě bezpočtu fragmentů, aniž by autor užíval božskou perspektivu shůry.

Na Chateaubriandově díle Hartog ilustruje synchronismy a anachronismy či simultánnosti a nesimultánnosti proudů dějin. U Musila zase nahlíží lidské dějiny coby nepřehlednou bažinu, skrze niž vede nesnadná pěšina, u které nikdo neví jistě, odkud a kam vede.

Mimo percepce minulosti prostřednictvím velkých (národních nebo i civilizačních) či malých (mikrohistorických) vyprávění se nás autor snaží přimět k nalézání úlohy historika, konkrétně stojí-li pisatel mimo dějiny, nebo je naopak jejich spolutvůrcem a aktérem. V neposlední řadě pak Hartog pozici historika porovnává s úskalími romanopisce, kdy vyzdvihuje odvahu literátů plodících texty bez pramenů a vědeckého odstupu, kterými je naopak historik vázán a chráněn. Představuje ciceronovské pojetí historie, jejíž úlohou je přiblížit skutky minulosti pro čtenářovu potěchu. Proti němu staví názor Aristotela, jenž v historii nacházel poučný zdroj pro nová rozhodnutí.

Čtenáře text přiměje promýšlet úlohu historika od rankeovského sepisovatele věcí „jak se dopravdy staly“, přes zaznamenavatele dějin, které nemají nebo naopak mají klíčový vztah k současnosti, pisatele vysvětlujícího procesy, jichž je součástí nebo naopak stojí autonomně mimo ně, aby nás nakonec dovedl k možnosti absence historika jako takového, tedy do světa, kde kolektivní paměť připomíná bolestnou sek-

venci minulosti, do prostředí, kde je obět, dožadující se nápravy, konfrontována přímo s viníkem (nebo setkání svědka historické události s divákem). To historika nakonec učiní „nejen neužitečným, ale dokonce škodlivým, což je horší. Ideálně nesmí přece nic ‚parazitovat‘ na setkání tváří v tvář svědka a diváka“ (s. 55–56).

Navenek se neodbytně derou stěžejní otázky, jakým způsobem má historik ve své práci brát ohled na současnost, či kam až sahá úloha historika a kde jsou její meze. Kniha předkládá mnoho výzev a otázek, jimž čelila různá pojetí minulosti, paměti, historie a v neposlední řadě historiografie. V kontextu se zmínkou o knize *Šoa* od Lanzmanna odhaluje Hartog jeden neodstranitelný nedostatek historických věd: „Historii totiž právě v důsledku jejího projektu vysvětlovat chybí (...) radikálnost toho, co se stalo“ (s. 90).

Svůj prostor dostane i výtvarné umění, autor konkrétně připomíná „anděly dějin“. Jako nejvýznamnějšího jmenujme dílo malíře Paula Klee, nazvané *Angelus Novus*, ve kterém filozof Walter Benjamin rozpoznal anděla, hledícího na vršící se trosky dějin coby jednu velkou katastrofu: Právě ta bouře trosk žene anděla do budoucnosti, ale není je schopen již složit, vše se dále před ním jen vrší.

Kromě hlubokého porozumění literárním velikánům vykazuje autor sám literární talent a to v trefných formulacích s estetickým nádechem. Namátkou jmenujme: referování o anatomii či dokonce autopsii času ležícího na pitevním stole, užívání ironie jakožto skalpelu obnažujícího rozpory doby, ilustraci paměti coby dělohy historie etc.

Závěrem dochází Hartog k chmurnému úsudku: Jestliže dějiny pojí vztah minulosti, současnosti a budoucnosti a rozkrývají jejich společné rysy či naopak rozdíl mezi

nimi, je pro obraz historie klíčové, jak společnost smýšlí o budoucnosti. Právě klešající roli historie v současném světě dává Hartog v souvislost s tísnivou vizí k horizontu věcí budoucích – „zejména kvůli nezvratitelnosti celé série našich činů, jako je oteplování klimatu, nukleární odpad, genetické změny atd.“ (s. 198). Čtenář se musí ptát, nač chvalořečit nebo kriticky hledět na uplynulou minulost, když nás zavedla od dříve otevřené vize budoucnosti k fatalisticky dusivým vyhlídkám. Proč v historii hledat inspiraci pro rozhodování o věcech budoucích, jestliže tendence směřující v čase kupředu nezvratně erodují onu otevřenou budoucnost.

Vyvstává tak na světlo jistý smutný paradox; čtenáři je na jednu stranu předkládána až nečekaně pestrá a spletitá mnohovrstevnatost historického vědomí, které mělo vždy být spojené s vektorem lidské perspektivy, chápající minulost jako rozepsaný scénář pokračující přes současnost do budoucna. Na stranu druhou se čtenář především v závěru neubrání myšlenkám o současné perverzii historického vědomí – o uzavřených možnostech pro budoucnost, která dříve bývala otevřeným nepopsaným listem. To má kolikrát za následek spíše obskurní žádostivost po návratu do minulosti (vzpomeňme si na spojitost s populisty, hlásajícími obnovu starých pořádků), než plodnou konstruktivní reflexi prostřednictvím historie. Mimo zneklidňující poselství týkající se společnosti jsou hlavní myšlenky studie určeny především historikům – zejména těm, kteří přestali brát kritický zřetel na svou úlohu. Text je však i výzvou, aby profesionálové, mapující minulost, svou roli znovu promýšleli – ti profesionálové, kteří mají často mylný (leč komfortní) pocit, že literární a historický narativ jsou si na hony

vzdáleny a nemají si vzájemně příliš co nabídnout.

Daniel Rejman

Ivo T. BUDIL

Dějiny Skandinávie

Praha, Stanislav Juhaňák – Triton 2017, 498 s. + 16 s. nečíslovaných obrazových příloh, ISBN 978-80-7553-228-2.

Autor knihy Ivo T. Budil vystudoval přírodovědu a v doktorském studiu přešel na obor teorie a dějiny kultury. Habilitoval se jako sociolog a profesorem byl jmenován v oboru antropologie. Ve svých monografiích se věnoval kulturní a sociální antropologii Indoevropanů, západní identitě v kontextu orientální renesance, rasové teorii, globalizaci, antropologickému myšlení, západní civilizaci a rasismu. Dlouhá léta působil na Západočeské univerzitě v Plzni, v posledních letech přednáší na soukromé Metropolitní univerzitě Praha. Ačkoliv historii nevystudoval, vedl na Západočeské univerzitě v Plzni nejdříve Katedru antropologických a historických věd, poté Katedru historických věd. V roce 2006 napsal svou první knihu o dějinách – populárně-vědecké dílo „Válka Zuluů. Britsko-zulská válka v roce 1879“. Skandinávským dějinám se nikdy nevěnoval, ani nepublikoval žádnou přípravnou studii, která by se týkala dílčího problému skandinávských dějin. Autor svou motivaci k sepsání knihy o skandinávských dějinách v úvodu nevysvětluje, ani v něm nehodnotí dosavadní historiografii, použité prameny, zdroje a nepopisuje použité metody. Podle textu na záložce se má čtenář seznámit „s nejdůležitějšími historickými událostmi a osobnostmi, které sehrály klíčovou

úlohu při formování severské společnosti a kultury, a získá také základní informace o politickém, sociálním, kulturním a ekonomickém vývoji severní Evropy“.

V předmětné publikaci dostává český čtenář do rukou podrobný popis skandinávských dějin od pravěku až po současnost. Jedná se převážně o přehled politických dějin, kdy autor chronologicky popisuje klíčové politické události v jednotlivých regionech. Kulturní, sociální či hospodářské dějiny nejsou analyzovány ve zvláštních kapitolách, občas jsou zařazeny do politicko-historického popisu. Nicméně od odborníka na dějiny kultury bychom očekávali, že právě této tematice věnuje větší prostor. Například z finských dějin kupodivu není zmíněna „válka palic“, která našla obrovský ohlas v lidové tvorbě. Například současný skladatel Jorma Panula napsal operu „Jaako Ilkka“, která díky spojení hudby, vizuálních vjemů a folklóru představuje nový operní žánr. V Budilově knize ale o finském národním hrdinovi Ilkkovi nenajdeme ani slovo. U souborných dějin nelze očekávat absolutní vyváženost jednotlivých historických etap, nicméně v této téměř pětisetstránkové knize je období po roce 1945 věnováno pouze 17 stran, oproti tomu druhé světové válce (především finsko-sovětské válce) dvojnásobně velký prostor. Na středověk připadlo 145, na novověk (do roku 1800) 129 a na 19. století toliko 36 stran.

Z hlediska heuristiky bychom mohli konstatovat, že Budilova kniha neodpovídá současným nárokům na analytický historický text. V seznamu zdrojů najdeme sice prameny i odbornou a populárně-vědní literaturu v anglickém, českém a francouzském jazyce, ale nevydané prameny nebyly zpracovány a z vydaných pamětí či korespondence hlavních aktérů skandinávských

